

Nationalekonomisk Forening.

I. Møde den 9de Novbr. II. Møde den 8de Decbr.

I.

I Foreningens Møde Torsdag den 9de November holdt Hr. Bureauchef **Falbe Hansen** et Foredrag om den **statistiske Kongres i Budapest** (se S. 265 fg.). Et enkelt Punkt i dette Foredrag — Spørgsmaalet om Driftsherrernes Forpligtelse til at udbetale Erstatning til de Arbejdere, der komme til Skade ved Ulykkestilfælde under Arbejdet — fremkaldte et ganske kort Ordskifte mellem Foredragsholderen, Prof. **Drachmann**, Bogholder **Faber**, Prof. **Scharling**, Dr. **Wilkens** og cand. polit. **Rubin**.

II.

I Foreningens Møde Fredag den 8de December forhandles Spørgsmaalet om

Søndagsarbejdets Afskaffelse.

Aleksis Petersen indledede Spørgsmaalet med et Foredrag, der findes trykt foran S. 304 fg. (I Afhandlingen «Søndagsarbejdets Afskaffelse» findes, foruden hvad Indlederen ytrede, optaget nogle faktiske Oplysninger og en udførligere Omtale af nogle Skrifter, som Tiden ikke tillod at medtage i Mødet). Indlederen anerkjendte Ønskeligheden ja Nødvendigheden af periodisk Hvile — forsaavidt denne ikke opfattedes som Lediggang; men han tvivlede om, at Loven var berettiget til at

paa byde Søndagsarbejdets Afskaffelse, og mente, at vi i ethvert Fald burde stille Afgjørelsen af dette Spørgsmaal i Bero.

Dr. **Wilkens** mente, at Spørgsmaalet maatte betragtes fra et tredobbelt Synspunkt: økonomisk, socialt og almindelig-hygienisk. I økonomisk Henseende maatte der spørges om Indflydelsen paa Produktionen. Han troede ikke, at denne vilde blive mindre. Arbejderne kunde og vilde sikkert arbejde ligesaa meget i 6 Dage med Bevidstheden om, at der gaves en almindelig Hviledag, som i 7 Dage med den Bevidsthed, at dette Slid aldrig fik Ende. Man maatte dernæst spørge om Indflydelsen paa Fordelingen, særlig paa Arbejdslønnen. Denne vilde sikkert ikke formindskes. Hvilke af de kjendte Regler for Arbejdslønnen, man end vilde betragte, den maaske temmelig intetsigende Regel, at Arbejdslønnen bestemtes ved Forholdet mellem den flydende Kapital og Arbejdernes Antal, eller den Regel, at Arbejdslønnen i Længden ikke kunde stige over det Minimum, der var nødvendigt til Arbejdets, ϕ : til Arbejdernes Existens med behørigt Hensyn til deres Levofod (en Regel, han ikke, som Aleksis Petersen syntes at mene, antog var forældet), eller man vilde kombinere begge Hensyn og tage andre med, saa troede han dog ikke, at man kjendte nogen Regel eller Tendens, der vilde føre til andet Resultat end, at Lønnen for 6 Dages Arbejde maatte, naar Hviledagen var almindelig, blive lig Lønnen for 7 Dage. Ganske vist, Arbejdslønnen betales jo i sidste Instans ved Produkter, ikke ved Penge, og maa altsaa ogsaa blive influeret af Produktionen, men naar denne bliver den samme, saa gjælder dette Moment jo intet, og selv om den blev mindre, vilde det kun medføre, at Fordelingen blev en anden, ikke at Arbejdslønnen blev mindre. — Socialt og almenmenneskeligt maatte Søndagshvilen hævdes for gifte Arbejdere som en Mulighed til Hævdelse og Udvikling af den sociale Celle (Familien), til en Fredning af Hjemmet, til menneskelig Udvikling i Familiens Skjød; — for ugifte som en Mulighed til Tid til Fortsættelse af Menneskets intellektuelle Uddannelse. Paa en Tid, da der er et saa stort Blik for Folkeoplysningens og den almindelige Undervisnings Betydning, da man paa alle Maader søger at

imødekomme de legemlig-arbejdende Klassers Trang til Oplysning, Foredrag o. s. v., maa der gives en Tid til disse, og dertil tilbyder Søndagen sig. Naar den legemligt Arbejdende om Aftenen Kl. 7 kommer træt og udaset hjem, vil der neppe kunne gjøres synderligt for intellektuel Uddannelse. Nervesystemets Medlidenhed med de trætte Muskler forbød det. Anderledes, naar der er en bestemt Dag: Nervesystemet vil da netop have en særegen Modtagelighed, og den større Udvikling af Menneskets intellektuelle Evner, som da vilde kunne ventes, vilde da igjen komme Produktionen tilgode og virke forøgende paa denne. Men der maatte naturligvis sørges for, at der kunde skaffes et Indhold tilveje for denne tomme Tid, at Arbejderen ikke skulde have Anledning til at misbruge Søndagen. Det skete netop i England, der derfor ikke afgav et Exempel paa Søndagens uheldige Indvirkning: alle Museer o. s. v. var der lukkede; men her havde netop alle de Bestræbelser, der gik ud paa at hæve Arbejderne, deres store Opgave, en stor social Opgave. Taleren maatte af den Grund holde paa, at Hviledagen var saa vidt mulig en bestemt Dag: saa var der en Dag, da man kunde faa Arbejderne i Tale til intellektuel og sand menneskelig Oplysning. — I almindelig-hygiejnisk Henseende kunde Taleren ikke give noget Bidrag, men det glædede ham at høre, at Paul Niemeyer og Andre fysiologisk paaviste Nødvendigheden af en Hviledag. At det netop skulde være hver 7de Dag, var vel ikke saa godt at afgjøre; men Taleren havde forøvrigt en stærk Tro paa Mosebøgerne, eftersom der var intet Folk, der i social-hygiejnisk Henseende var mere beundringsværdigt end det jødiske Folk. — Vanskeligere var det naturligvis at afgjøre, om Loven havde moralsk Ret til at forbyde Søndagsarbejdet (for Andre). Men meget, hvad man i Økonomien kaldte Tvang, var dog maaske kun (som ved Fabriklovgivning) en Indskrænkning af Nogles Vilkaarlighed til Hævdelse af Andres Frihed og sande menneskelige Udvikling. Han var derfor ikke saa bange for Lovgivningsmagtens Indgriben.

Professor **Scharling** mente, at Indlederen fuldkomment rigtigt havde peget paa de mange forskjellige Vanskeligheder,

det foreliggende Spørgsmaal fremkaldte. Man kunde ikke, som Dr. Wilkens, bestemt gaa ud fra, at der vilde blive produceret ligesaa meget i 6 Dage som i 7; dette var i ethvert Fald meget tvivlsomt, om det end maatte indrømmes, at der i det Hele hertillands langtfra arbejdedes saa energisk som andetsteds, f. Ex. i England, saa at der nok var Mulighed for, at der ved større Energi i Arbejdet kunde indvindes en Del af, hvad der tabtes ved Begrænsning af Tiden. Dertil kom, at — naar Søndagsarbejdet afskaffes — vilde Spørgsmaalet om en passende Anvendelse af Søndagen nødvendigvis paatrænge sig. Skulde denne Dag anvendes til Adspredelse og Belæring af de Mange, blev Andres Arbejde nødvendigt. Den stærke Benyttelse af Klampenborgbanen om Søndagen var, for Exempel, meget ønskelig, uagtet den paalagde mange Banefunktionærer et anstrengende Arbejde. Hovedspørgsmaalet var, om det var heldigt at paabyde Søndagsarbejdets Afskaffelse; at det var ønskeligt, om Søndagen blev benyttet paa en mere forædlende Maade, derom vare Alle enige. Hvilket økonomisk Resultat vilde det frembringe, om Søndagsarbejdets Afskaffelse paabødes? Dette var et meget tvivlsomt Spørgsmaal; det frembød saamange Vanskeligheder, at det ikke i Øjeblikket ret vel lod sig afgjøre. Iøvrigt maatte man ved dette Spørgsmaal ikke indskrænke Betragtningen til den saakaldte Arbejderklasse i strengere Forstand, men ogsaa medtage Handelskommis'er, Kontorister, Jærnbanebetjente, Droskekuske, Søfolk o. s. v. Jo flere man medtog, jo vanskeligere blev Løsningen.

Admiral **Bille** berørte Forskjellen mellem, om Arbejdet indskrænkes derved, at Arbejdsdagen forkortes, eller derved at Søndagsarbejdet afskaffes. Hvorledes skulde Arbejderen, der arbejdede for Dagløn, faa Løn om Søndagen, naar han ikke arbejdede denne Dag?

Cand. polit. **Rubin** skulde, i Anledning af at Mose Lov var blevet fremdraget, gjøre følgende Bemærkninger. Jødernes Maade at holde Sabbathen paa, dengang Orthodoxien var almindelig, viste bedst, hvor vanskeligt det var at drage Analogier fra det ene Forhold til det andet. Ved en Lov, der forbød Fabrikarbejde og i det Hele alt offentligt Arbejde og

Arbejde udenfor Huset, vilde man ikke have behøvet at frygte for at begunstige den Art af Arbejder, som kunde foretages indenfor lukkede Døre, og derved fremkalde dels en uretfærdig Konkurrence imod den store Virksomhed, dels Ubillighed imod det Arbejde, der maa foregaa udenfor Huset, thi selve Religionen vilde forhindre (og gjorde det faktisk), at Jøden foretog sig noget Arbejde, ogsaa indenfor lukkede Døre. Hans Lørdag var som den engelske Søndag, hvor det religiøse Moment bevirker, at Hviledagen ogsaa overholdes privat. Dernæst behøvede man ikke at frygte for, at Lediggangen skulde medføre utaalelige Udskejelser, hvilket derimod netop er Tilfældet i England, thi Drukkenskab var noget Ualmindeligt hos Jøderne, og Kirkegangen og Talmudlæren og Husets Maaltider optog den meste Tid af Dagen. — Man saa heraf, hvorledes selve det, om Folket i og for sig af religiøse Grunde vilde lade være at arbejde, og dernæst det, hvorledes Folket af sociale Grunde iøvrigt vilde tilbringe Hviledagen, spillede en væsentlig Rolle ved Bestemmelsen af de økonomiske og sociale Virkninger af en Lov, der skulde indstifte en officiel obligatorisk Hviledag, og ogsaa disse Momenter vanskeliggjorde Fastslaaelsen af noget Almengyldigt paa dette Omraade.

Dr. **Wilkens** skulde til Admiral Bille bemærke, at Daglønnen naturligvis maatte stige, naar der almindelig kun arbejdedes 6 Dage, saaledes at Arbejderen for disse 6 Dage fik ligesaa meget som tidligere for 7. Til Rubin bemærkede han, at han kun havde brugt den jødiske Sabbath som Exempel i ren hygiejnisk Henseende, og der vare Jøderne gode Autoriteter. Imod Scharling maatte han fremhæve, at Spørgsmaalet, om Produktionen vilde formindskes ved at Søndagen brugtes til Hvile var et psykologisk-økonomisk Spørgsmaal, og han fastholdt sin Mening.

Bureauchef **Falbe Hansen**, der i det Væsentlige kunde slutte sig til Dr. Wilkens's theoretiske Betragtninger, mente, at det vilde være et økonomisk Gode for Arbejderen, at der ikke arbejdedes om Søndagen. Overalt hvor man havde undersøgt den faktiske Virkning af Arbejdstidens Forkortelse, havde det vist sig, at Arbejdets Produktivitet steg. I social Henseende

havde Søndagsspørgsmaalet derhos den største Betydning. Det vilde efter hans Anskuelse være heldigt, om man kunde finde en Form for et Lov-Forbud mod opsætteligt Arbejde i Andres Tjeneste.

Redaktionssekretær **Nathansen** belyste ved et praktisk Exempel Søndagens Betydning for Arbejderen som Hviledag. Han henviste til, hvorledes de tyske Typografer havde tilkæmpet sig Frihed om Søndagen.

Direktør **Bramsen** ytrede, at Søndagshvilen vilde være heldig i økonomisk Henseende. Ogsaa Maskinerne trængte til Hvile. Han belyste Sagen ved nogle praktiske Exempler. Men han indrømmede, at Lovgivningsmagten ikke kunde gribe ind her. Arbejdsgiverne burde afskaffe Søndagsarbejdet, og der burde virkes ved Exemplets Magt.

Folketingsmand **Busk**, der var tilstede som Gæst, vilde anse det for ønskeligt, om der blev indrømmet Tyendet Ret til ikke at arbejde om Søndagen, men han anerkjendte, at Loven ikke bør forbyde Søndagsarbejdet. Søndagshvilen havde en meget velgjørende Indflydelse. Den religiøse Side burde ikke overses; den burde tværtimod bestemt hævdes. Han lagde en ganske særlig Vægt paa den.

Dr. **Wilkens** vilde af Hensyn til Aleksis Petersen, der naturligvis ønskede, at man skulde udtale sig om Lovgivningsmagtens Forhold her, sige sin Mening. Naar der økonomisk ikke kunde være Noget, der talte imod Søndagsarbejdets Afskaffelse, og deri syntes de Fleste at være enig med ham, naar der endvidere i Arbejdernes Række, hvad Taleren mente at maatte antage, var en stærk Bevægelse for Søndagshvile, saa mente han, at Lovgivningsmagten, der paa dette Omraade særlig maatte tage Hensyn til Bevægelserne nedenfra, kunde lade det sociale Hensyn være det afgjørende og skride ind, om end med megen Varsomhed. Hvad han særlig tænkte paa, var den industrielle Stordrift; hvad Landarbejde angik, var Søndagsarbejde her langt mindre skadeligt for Arbejderen, thi her var langt større Afvexling i Arbejdet og gunstigere hygiejniske Betingelser. Forøvrigt glædede det ham, at Maskinerne trængte

til en Hviledag, der kunde jo ellers rejses Betæneligheder med Hensyn til den faste Kapital i Maskinerne.

Scharling indrømmede, at man hertillands ikke arbejdede nær saa energisk som f. Ex. i England. Ved en større Energi kunde en Del maaske indvindes, af hvad der tabtes i Arbejdstid.

Aleksis Petersen mindede om, at ogsaa han ansaa Hvile for nødvendig. Kun havde han gjort gjældende, at man satte Sagen i en urimelig Grad paa Spidsen, naar man paastod, at Trangen til Hvile for Alle faldt akkurat paa den syvende Dag: Trangen til Hvile var tværtimod ganske forskjellig for de forskjellige Individider; den ahang af Arbejdets Karakter, af Arbejdernes Kræfter o. s. v. De af ham i Indledningsforedraget fremhævede Betæneligheder ved Lovforbud mod Søndagsarbejdet maatte han fremdeles fastholde. — Han advarede imod at tro for bestemt paa, at der i Arbejdernes Rækker rørte sig en stærk Bevægelse til Fordel for Søndagsarbejdets Afskaffelse; Arbejderen havde vistnok ikke ganske klaret dette Spørgsmaal for sig; man kunde ikke uden videre slutte fra, hvad der stod i socialistiske Skrifter herom. Arbejdernes Ønske om Lovforbud mod Søndagsarbejde var vist ganske betinget, forsaavidt de virkelig nærrede et saadant, hvilket ikke var aldeles utvivlsomt. — Til Folketingsmand Busk bemærkede Taleren, at han med velberaad Hu havde holdt den religiøse Side ude. Det vilde vist ikke være heldigt her at undersøge, hvorvidt og hvorledes Lovgivningsmagten burde optræde paa det religiøse Omraade. Sagen burde begrænses.

Wilkens hævdede, at Arbejdet netop ikke kunde være energisk, naar det fortsattes uafbrudt. — Til Aleksis Petersen bemærkede han, at Hviledagen maatte være en bestemt Dag, for at de, der vilde virke for Arbejdernes Uddannelse, da vidste en Dag, de kunde faa ham i Tale. Forøvrigt var hans Opfattelse med Hensyn til Lovgivningsmagtens Indskriden meget betinget. Hvis Aleksis Petersen havde Ret i at antage, at Bevægelsen for Søndagshvile i Arbejdernes Rækker ikke var saa stærk, faldt Hovedforudsætningen bort. Det vilde saa maaske være fornuftigt at se Tiden an.

Etatsraad **Levy** ytrede, at man for meget havde henvendt Opmærksomheden paa den for Dagløn arbejdende Arbejder; men Søndagen som Hviledag havde fuldkommen saa stor Betydning for Handelsstanden, navnlig de Unge. Hvis vi laa i Kina eller ganske isolerede fra andre Lande, kunde der snarere være Tale om at paakalde Lovgivningsmagtens Indskriden; men saaledes som Stillingen nu var, var der en Side af Sagen, som ikke maatte overses: Konkurrencen med Udlandet; forsaavidt Produktionen ikke steg i samme Forhold som Arbejdstiden indskrænkedes, vilde vi neppe kunne staa os ved at afskaffe Søndagsarbejdet, naar de med os konkurrerende Lande ikke gjorde det.

Paa Mødet optoges til Medlemmer af Nationaløkonomisk Forening D'Hrr.:

Assistent i Livsforsikr.-Anstalten **Elvius**.

Redaktør **Steenberg**.
